

Зөлфия Кускилна

Куян базарза нисек бүре һаткан

Зульфия Кускильдина

Как заяц на базаре волков продал

ӨФӨ • 2014

УДК 821.512.141-34-93
ББК 84(2Рос=Баш)-4
К 90

Рәссамы *Артур Василов*

Рус теленә тәржемәсеге *Николай Андреев*

Кускилдина, З. М.

К 90 Куян базарҙа нисек бүре һаткан. Как заяц на базаре волков продал: әкиәттәр, хикәйәләр / Зөлфиә Кускилдина. — Өфө: Китап, 2014. — 192 бит.

ISBN 978-5-295-05987-2

Балалар языусыһы, Шәйехзада Бабич исемендәге республика дәүләт йәштәр премияһы лауреаты Зөлфиә Кускилдинаның «Куян базарҙа нисек бүре һаткан» тигән ҡитабына кесе һәм урта мәктәп йәшендәге балалар өсөн хикәйә һәм әкиәттәре индерелде.

Автор бала белергә һәм аңларға тейешле хәл-күренештәрҙе художество саралары менән еткереп оҫталығына эйә. Әзибә кешеләр һәм безҙе уратып алған донъя хақында, кескәйҙәр һәм ололар араһындағы мөнәсәбәттәр тураһында мауықтырғыс мажаралар уйлап сығара. Әсәрҙәрҙең теле бай һәм шиғриәтле.

УДК 821.512.141-34-93
ББК 84(2Рос=Баш)-4

ТП – 139/14

ISBN 978-5-295-05987-2

© Василов А. Ә., һүрәттәр, 2014
© БР-ҙың Зәйнәб Биишева ис. Башкортостан
«Китап» нәшриәте ДУП-ы, 2014

ЙӨКМӨТКЕҢЕ

СОДЕРЖАНИЕ

Урман эйәләре

Хозяева леса

Куян базарға нисек бүре һаткан	4
Как заяц на базаре волков продал	7
Хәтер урманға кәскән	10
Сбежавшая память	13
Кышын бешкән еләк	18
Зимняя земляника	22
Канатһыҙ турғай	28
Бескрылый воробей	30
Оҙонкул	33
Длиннолапая	35
Күңелдәге компас	39
Душевный компас	41
Тунын һаткан куян	45
Зайчиха, продавшая свою шубу	46
Намыҫлы бүре	47
Честный волк	50
Тылсымлы сәскә	54
Волшебный цветок	57

Тере тәмлекәстәр

Живые вкусняшки

Тәмле Яңы йыл	62
Вкусный Новый год	64

Бакса Һылыуҙары	67
Конкурс красоты	70

Ә һин мөгжизәгә ышанаһыңмы?

А ты веришь в волшебство?

Бәшмәк бабай	76
Старичок-боровичок	81
Әсәйемә торт бешерәм	87
Торт для мамы	92
Кызыл Башлык	97
Красная Шапочка	101
Өй эйәһе	104
Домовенок	106
Тозло малай менән Тозһоз малай	110
Соленый мальчик и Несоленый мальчик	112
Күркә әзәпкә өйрәнә	116
Как индюк научился вежливости	118

Шәп һәм шуҡ малайҙар менән кызҙар тураһында хикәйәләр һәм дә...

Рассказы о веселых и забавных мальчиках и девочках и не только...

«Вундеркинд»	121
«Вундеркинд»	124
Боронғо клоун	127
Древний клоун	130
Һыйыр апай кунакка килә	135
Тетя Корова идет в гости	140
Атайымды уртаға бүләйек	144
Как поделить папу	146

Алтынайдың коймағы	.149
Блины Алтынай	.153
Шәжәрә тәмлемә?	.156
Родословное дерево	.158
Сулпан йондоҙоноң бүләге	.162
Подарок звезды Сулпан	.169
Туғандар	.175
Братъя	.181

Урман эйэләре

Хозяева леса

Куян базарға нисек бүре һаткан

Куяндар бик күп быуаттар буйына йырткыстарзан йәберһетелеп йәшәгән, ти.

Бер мәл уларзың түземлеге һуңғы сиккә еткән. Ни эшләп әле улар бүренән, төлкөнән кәмһетелеп йәшәргә тейеш? «Куркак куян» тигән кушамат та таккандар бит әле, етмәһә.

Бер Батыр куян урмандағы бөтөн куяндарзы йыйған да былай тип әйткән:

— Туғандар, яуыздарзың кулына эләкмәү тураһында көнө-төнө уйлап көн итәбез. Уларзың көсө тешендә икән, безҙең көс асылда булһын. Кем дә кем дошмандарыбыззы төп башына ултырта ала, шуға кыш сығырлык кишер, ике ток кәбеһтә бирелә.

Хәзерге заман куяндары элеккеләренән нык айырыла икән. Уларзың кеҫә телефондары, компьютерҙары бар. Кишерҙе лә ябай ғына кимереп

ашамайзар, ә һут эшләп эсәләр икән. Модалы, купшы итеп кейенәләр.

Бер көндә Эретеш исемле бүрегә Интернет аша кызыклы хат килгән: *«Һин яраткан йомшак итле куяндар ояһын таптык. Кызыкһындырһа, йөз ток якшы кишер табып (ауылда иң тәмлеһе — Фәниә апайза), туғандарың менән шундай адрес буйынса кил...»*

Компьютерын япкан да Эретеш туғандарына бойорок бирергә сапкан. Бүреләр бик оҙак кәңәшләшкән, уйлашкан да эшкә тотонған. Эй, зык кубышып, ток-ток кишер тултыралар, ти. Фәниә апайзың бөтә кишерен казып алғандар, ти. Байтак ток тулғас, ҙур машинаға тейәп, адрес буйынса киткәндәр. Куян сокоро тигән бер ярға барып етеүзәре булған, Эретештең кеҫә телефоны шылтыраған. Унан кәтғи бойорок яңғыраған:

— Алло, кишерҙе сокорға бушатығыҙ ҙа токтарығыҙ эсенә инеп ултырығыҙ; ток баштарын бәйләп, кире машина эсенә тейәлегез. Куяндар һеҙҙе күрмәһен.

Бүреләр был һүҙҙәргә бик аптыраһа ла, бөтәһен дә әйтелгәнсә эшләгән. Токтары барыһына ла еткән.

Телефондан Эретеш менән һөйләшкән теге йәнлек, машинаға ултырып, быларҙы базарға алып киткән. Ул Батыр куян булып сыккан.

Оҙак кына барғандар, ти. Бер урман баҙарына килеп еткәндәр. Баҙар гөрләп тора икән. Батыр куян кемгәлер шылтыраткан. Шунда йөрөгән Төлкөбикә:

– Дуҫкайым, нимә һатырға сыктың? – тип һораған.

– Ә бына йөҙ ток куян һатам. Теге Эретеш бүрегә шылтыраткайным да, һаман юк, – тигән, токтарға күрһәтеп.

Төлкөбикәнең колағы «карп» итеп калған.

– Дуҫкайым, кәт әле, кәтәп тор. Ул яуыз бүрегә шул хәтлем һый нимәгә кәрәк? Әллә, дуҫтарса һөйләшәбезме?

– Әйзә һуң... Төлкөбикә, һиңә арзанырак та биреп ебәрермен. Бына машинаһы менән бергә алып кит.

Төлкөбикә шатлығынан үрле-кырлы һикергән. Бер машина куян уның хыялына ла инеп сыкканы булмаған, ти. Батыр куян аксаһын алған да күззән юғалған, ти.

Как заяц на базаре волков продал

Много веков терпели зайцы притеснения хищников, много унижений сносили, пока не появился Храбрый заяц, который сказал:

– Хватит! Кончилось наше терпение! Не хотим больше унижаться перед волками да лисами! Не хотим каждую секунду бояться попасть им в лапы! Дадим хищникам отпор! Пусть они сильнее нас, зато мы, зайцы, умнее! И хитрее их!

Надо сказать, что современные зайцы отличаются от своих предков: разговаривают по мобильным телефонам, пользуются компьютерами, морковь не грызут, а делают из нее сок. И одеваются они по моде, красиво, со вкусом.

Однажды главарю волков Большому Клыку пришло электронное письмо следующего содер-

жания: «Можем указать место, где много мягоньких, вкусненьких длинноухих зайчат. Если Вам это интересно, соберите сто мешков отборной морковки (в огороде у Фании-апай она самая вкусная) и принесите по указанному ниже адресу...»

Прочитав письмо, Большой Клык выключил компьютер и побежал делиться новостью к своим друзьям.

Долго волки советовались, как им морковь выкопать и в нужное место доставить. На следующий день они, как и договаривались, выкопали у Фании-апай всю морковь, засыпали ее в мешки, которые заранее вынесли со склада, и погрузили в угнанный самосвал.

Только доехали волки до оврага, именуемого в лесу Заячьей ямой, как у Большого Клыка зазвонил мобильный телефон.

Неизвестный строгим голосом велел морковь высыпать в яму, самим спрятаться в мешки, мешки завязать крепкой веревкой и залечь в кузове самосвала.

— А в мешки-то зачем? — опешил Большой Клык.

— Затем, чтобы зайцы вас не увидели, от испуга не разбежались.

Не хотелось волкам в мешках прятаться, самих себя завязывать, но делать нечего — выполнили

все условия. После этого Храбрый заяц тут же уселся за руль самосвала и погнал на базар.

На базаре Лиса прогуливалась, увидела самосвал с мешками, подошла, поинтересовалась:

— Чего, дружок, продаешь?

— Первосортную зайчатину, — ответил Храбрый заяц. — Сто мешков! Специально для Большого Клыка привез. Но только он что-то не торопится за ней.

Смекнула Лиса, что можно поживиться.

— Хм-м, зачем этому злодею столько зайчаткины? Может, договоримся по-приятельски?

— А что, — согласился Храбрый заяц, — может, и договоримся! Бери все за полцены! Вместе с самосвалом.

Радости Лисы не было предела. Даже в самых радужных мечтах она не могла представить себе целый грузовик с зайчатинной.

Храбрый заяц забрал у нее деньги и был таков.

Хәтер урманға жаскан

Кәзерле душым, Хәтер нимә икәннен белә-
неңме? Ул һәр беребезгә йәшәй. Барлык тере
йән эйәһе кеүек, бойоға йә шатлана, шаяра йә
илай. Без кайғырһак – ул да кайғыра. Хатта
үпкәләй зә белә. Ышанмайһыңмы?! Улайһа, бер
булған хәлдә һөйләйем әле...

Бер урманда Бүре балаһы йәшәгән. Ул шул
тиклем иркә, ти. Төшкө аш ашағанда әсәһенән:

– Һөткә шәкәр комо һал, – тип таптырған.
Әсәһе уға итте лә сәйнәп кенә каптырған. Үзе-
нең дә теше бар бит инде.

Әсәһе улын иртән мәктәпкә барырға уята
алмай йонсоған. Уның тәпәйзәрен кауырһын
менән генә кытыклаған. Бәпесе уянғансы уны
үбә лә үбә икән.

Иренеп, теләмәйенсә генә укығаны, мыжык-
лығы өсөн Бүре балаһына Иркәбай тип исем
таккандар. «Белмәйем», «оноттом», «хәтерләмә-
йем» тигән һүззәрзе генә ярата икән ул.

Мәсәлән, урман географияһы укытыусыһы
Иркәбайзың тыуған өңөнөң кайзалығын һораһа,
ул, күз зә йоммай:

– Ә мин белмәйем, – тип тизерәк котолорға
тырышкан.

– Әсәйеңдең исемен дә белмәйһеңдер әле
һин, былай булғас?

– Хәтерләмәйем.

– Атайыңдың исеме нисек?

– Онотканмын.

Әлбиттә, укытыусылар Иркәбайға ышанмаған. Өлкәндәрзең уның кылыктарына аптырағанын күреп, Бүре балаһы: «Беләм мин һезҙе! Берәй тапкыр дөрөҫ яуап бирһәм, көн һайын өйгә эште таптыра башлаясаҡһығыҙ! Юк инде, хәтерһез булып кыланыуым якшыраҡ», – тип уйлаған.

Көндән-көн шулай дауам иткән. Иркәбай укыу йылы аҙағында «бер нәмә лә белмәйем», «бер нәмә лә хәтерләмәйем» тигән һүҙҙәргә шул тиклем өйрәнеп киткән, хатта дуҫтарын танымай һәм иҫәнләшмәй башлаған. Ә бер көн иртән үзен үбеп уяткан бүренең әсәһе икәнән дә иҫәнә төшөрә алмаған. Шунда ғына ул ысынлап та хәтерен юғалтканын аңлаған.

Иркәбайҙың кото оскан. Карауатынан һикереп торған да, бер кемгә бер нәмә лә әйтмәй, урманға һыпырткан.

Урманда ағас төпһәһенә ултырып, үкереп иларға тотонған Иркәбай:

– Ошо юлдан күпмә йөрөнәм, уның кайҙа алып барып сыкканын онотканмын. Шулай ҙа буламы икән ни һуң?

Бүре балаһының яңағынан күҙ йәштәре аккан.

– Уф! – тигән нәзек кенә тауыш ишетелгән.

– Кем бар бында? – тип һораған куркышынан Иркәбай, тирә-яғына каранып.

– Ниңә миңә тоҙло һыу һибәһең? Былай ҙа һыуһап ултырам.

Бүрә балаһы, башын эйеп карағас, нәзекәй-бил Мәтрүшкәне күреп калған.

– Ғәфү ит! – тип, Иркәбай ситкәрәк киткән. – Яңылыш кына булды...

– Иғтибарлы бул, зинһар өсөн! Нимә балауыз һығаһың? Берәй нәмә булдымы әллә? Һөйләп бирһең, үҙеңә еңел булып китер!

Иркәбай бик ауыр итеп һулаған да, таралышып бөткән фекерҙәрен туплап, нисек итеп бик оҙаҡ ата-әсәһе, дуҫтары, уҡытыусылары алдында хәтерһеҙ булып кыланғанын һөйләп биргән.

– Шулай йөрөй торғас, хәтерем мине ташлап касты. Хәҙер уны кайҙан табып алырға ла белмәйем, – тигән.

Мәтрүшкә Бүрә балаһын иғтибар менән тыңлаған. Аптырауҙан япрактарын һелкетеп-һелкетеп алған. Уйлана торғас:

– Беләһеңме, хәтер тере йән бит ул, – тигән. – Ысын-ысын. Ул үпкәләй ҙә белә.

Иркәбай:

– Мин уны үпкәләткәнмен, тимәксеһең инде? Нисек итеп үпкәләтәйем ти мин уны?

– Эйе, йүләркәй, гел генә «хәтерем юк» тип йөрөгәнһең дә инде. Кайғырма! Хаталарҙы төҙөтөп була бит ул.

Иркәбай шатланып киткән.

– Нисек итеп? Әйтә һал инде! Өйрәт инде!

– Һе! Бик тә ябай был эш. Ни күрәһең, ни ишетәһең – бөтәһен дә хәтер һандығыңа һала бар. Колағыңа киртеп куй: белгәһеңде «белмә-йем», хәтерләгәһеңде «хәтерләмәйем», иҫеңдә тотканыңды «оноттом» тип әйтмә, йәме!

Иркәбай Мәтрүшкәһең һүззәрен уйлай-уйлай өңөнә табан атлаған. Бер шишмә янына барып сыккан. Дегәнәк япрағына һыу тултырып, Мәтрүшкәгә кире әйләнәп барған да уға һыу койған.

Шунан бирле Иркәбай үзгәрәп киткән, ти. Мәктәпкә иң алда килә икән. Укытыусыларзың ни һөйләгәһен хәтерәндә калдырырға тырышкан.

Салт кояшлы бер иртәлә уға хәтере әйләнәп кайткан, ти. Кемдәңдер тәпәйен кауырһын менән иркәләгәһенә уянып китһә, каршыһында атаһы менән әсәһе йылмайып тора, ти. Капыл уларзың иҫемдәре, кайза йәшәгәндәре Иркәбайзың иҫенә киләп төшкән. Иң мөһиме, ул үзенең кемлеген һәм ни өсөн донъяға килгәһен аңлаған, ти.

Сбежавшая память

Память есть у каждого из нас. Она, как живая, может грустить и радоваться, веселиться и плакать, горевать и сопереживать нашим невеселым мыслям. А еще она способна оби-

жаться. Да-да! Думаете, такого не может быть? А вот послушайте-ка одну историю...

Жил в лесу волчонок. И был он до того избалован, что во время обеда мог запросто потребовать добавить себе в молоко сахар или разжевать поданное мясо. Мама-волчица недовольно морщилась, но выполняла все его просьбы: жевала мясо, добавляла в молоко сахар, утром перед школой щекотала гусиным перышком пятки и долго целовала их, ожидая, когда сынок проснется. За все эти капризы, и в особенности за то, что не хотел учиться, волчонка прозвали Иркебаем.

Любимыми словами Иркебая были «не знаю», «не помню», «забыл». Так, например, на вопрос учителя географии родного леса о том, какое урочище находится рядом с его логовом, Иркебай, не задумываясь, отвечал:

— Не знаю.

— А как зовут твою маму?

— Не помню.

— А папу?

— Забыл.

Учителя Иркебаю не верили. Сам он, видя недоумение учителей, думал: «Знаю я вас! Вам один раз ответь, вы потом каждый день с уроками приставать будете. Нет уж, лучше я беспмятным прикинусь».

Так продолжалось много дней. К концу учебного года Иркебай настолько свыкся с мнимым беспамятством, что перестал узнавать и здороваться с теми, с кем был давно знаком. А когда однажды утром, открыв глаза, не признал в целующей его волчице маму, он понял, что в самом деле лишился памяти.

Иркебай не на шутку испугался. Он вскочил с кровати и, никому ничего не говоря, бросился в лес.

— Ну как же так! Я столько раз проходил этой дорогой, а куда она ведет, не помню, — присев на пень, горько заплакал Иркебай.

— Ой! — вдруг слышался чей-то тоненький голосок.

— Кто здесь? — оглядевшись по сторонам, испуганно спросил Иркебай.

— Зачем ты поливаешь меня солеными слезами? Я и так сохну от жажды!

Наклонив голову, волчонок увидел под собой тонкий стебель Душицы.

— Извини! — он отодвинулся в сторонку. — Я нечаянно.

— Будь, пожалуйста, осторожнее... Ты чего реवेशь? С тобой что-то случилось? Расскажи мне!

Иркебай вздохнул. И, собравшись с мыслями, подробно рассказал цветку о том, как долго, прикидываясь беспамятным, обманывал родителей, друзей, учителей, а в итоге, как видно, обманул самого себя.

— В общем, потерял я свою память. А как ее теперь вернуть, не знаю.

Душица внимательно выслушала волчонка. Удрученно покачала листочками и, немного подумав, сказала:

— Да... Память, она ведь как живая. Ее так легко обидеть!

Иркебай перебил ее:

— Ты хочешь сказать, я ее обидел? Но чем?

— Тем, что отрекся от нее. Но ты не расстраивайся, все еще можно исправить.

Волчонок оживился.

– Правда? Что я должен для этого сделать?
Научи!

– Прежде всего прояви уважение.

– Как?

– Очень просто! Живи с открытыми глазами. Запоминай все, что слышишь, и все, что видишь. А главное, никогда не говори «не знаю», если знаешь, «не помню», если помнишь, «забыл», если память еще не покинула тебя. Ты понял? Никогда!

Иркебай долго размышлял над словами Душицы, потом встал и направился в сторону урочища, рядом с которым находилось его логово. Остановился у ручья, набрал в лопух воды и, вернувшись к Душице, щедро полил ее.

С тех пор Иркебай стал другим. В школу приходил всегда первым, слушал учителей, все старался запомнить. И в одно прекрасное солнечное утро, проснувшись от того, что кто-то ласково щекотал ему пятки гусиным перышком, он увидел перед собой улыбающиеся глаза родителей и внезапно все вспомнил: как их зовут, где они живут, а главное, кто он такой. Он понял, что память вернулась к нему.

